

ENEOLIT = pozdní doba kamenná (4500/4400-2100)

- mladší neolit×eneolit×chalkolit = doba měděná

charakteristiky

- 4500 přnl. - domestikace koně, zvíře jízdni, méně tažné
- 3500 přnl. – vynalezen a používán čtyřkolový vůz (modely vozíků v bádenském kulturním komplexu) – Radošina na Slovensku
- 3000 přnl. – piktografické písmo a o něco málo později i hieroglyfy
- 3000 přnl. – legování mědi
- měděné výrobky do střední Evropy → měď v eneolitu měla význam spíše symbolický (zejména na ozdoby, méně na zbraně, žádné nástroje)
- metalurgie se v Evropě šíří od JV – zdroje Cu rudy, (Ai Bunar - prokázáno pro 4. tisíciletí), možná už využívání i rud ze Slovenského rudohoří
- proměna hospodářství
 - o přílohové zemědělství (po 2-3 letech využívání se půda 3-10 let nechávala ležet ladem jako pastvina, využití oradla, záprah dobytka)
 - o doklady konzumace mléka, patrně v závislosti na rozšíření tolerance na laktózu i v dospělém věku
 - o zárodky pracovní specializace – kovovýroba, těžba kamene, první doly na surovinu (pazourkové doly Krzemionky Opatovskie)
 - o začíná dálková směna produktů (sůl, jantar, zlato, měď)
- výrazně se mění struktura osídlení (mizí velké neolitické obytné komponenty a nahrazují je relativně malá sídliště - prostor příloh se oddělil od obytného areálu), častá výšinná sídliště
- rozvoj „válečnictví“
 - o osidlování výšinných poloh a jejich opevňování
 - o první speciální zbraně (kamenné sekeromlaty a měděné, kamenné palice a dýky)
- společenská proměna systému - vytvoření společnosti na mužském principu (patriarchátu), počátky náčelnictví
- vznikají mohylová pohřebiště, v časném a starším eneolitu dlouhé mohyly (v některých oblastech pokračují kontinuálně až do halštatu - Vikletice, Poláky)
- první keramické depoty a depoty Cu
- v celé Evropě téměř vymizely kultury s bohatě zdobenou keramikou

sídliště

- v eneolitu byly jednotlivé komunity poměrně malé, v průměru 3 rodiny, výjimečně
- malé rodiny, populace demograficky stacionární, tj. dlouhodobě bez populačního přírůstku
- výšinné lokality často i se stratigrafiemi: Jevišovice – základní stratigrafie, Slánská hora
- obydlí: na tradici neolitických velkodomů navazují lichoběžníkovité pozdně lengyelské stavby v Brześci Kujawském,
- v mladším eneolitu zemnice (Homolka u Stehlčevsi - 25-38 obydlí)
- nákolní osady na březích alpských jezer, umožňují studium životního prostředí a organických artefaktů, které se ve středoevropské hmotné kultuře jinak nedochovávají (ale nejsou charakteristické jen pro eneolit i doba bronzová a halštát)

sakrální areály

- kruhové areály navazující na rondely (Bajč-Vlkanovo na Slovensku)
- obecně větší počet vstupů – ukazuje, že nejsou obranné, ale mají jinou funkci

- čtvercové astronomicky orientované známé z Balkánu (Makotřasy v Čechách)
- budování megalitů
 - o menhir – samostatně stojící kámen, menhírové sochy
 - o různá uspořádání menhirů - řady, menhírové aleje a pole, kamenné kruhy „henge“ (Stonehenge – vrchol v ml. DB), shromažďovací, sakrálního či kalendářního významu
 - o megalitické hroby – zpravidla kolektivní, (skříňkové hroby, dolmeny, dlouhé mohyly), později i nuraghy
 - o megalitické chrámy
 - o kounovské kamenné řady, Klobouky u Slaného

petroglify

- nejznámější Valcamonica v S Itálii od epipaleolitu po dobu římskou, až 300.000 skalních rytin
- během eneolitu se objevují nové symboly, které dokumentují přítomnost kola a vozu, a první metarulgi (kovové dýky), vyobrazení orby
- severní Evropa (Anglie, J Švédska a J Norska), západ Francie

„pohárové“ kultury pozdního eneolitu (mladšího eneolitu v české terminologii)

- hluboké kulturní a sociální změny, počátky náčelnictví
- velké geografické rozšíření kultur
- konec budování megalitů → jednotlivé hroby ve skrčené poloze, pohlavní dimorfismus u polohy těla, zejména bohaté pod okrouhlými mohylami
- rozšiřování kultury se šňůrovou keramikou dříve dáváno do souvislosti s rozšiřováním indoevropských jazyků (i Indoevropanů)
- v pozdním eneolitu neznáme podobu obydlí
- bohaté doklady hrobů kovotepců a metalurgů – privilegovaná společenská kategorie
- tyto kultury výrazně ovlivnily počátek další epochy, kterou je doba bronzová

společenská stratifikace, náčelnictví

- náčelník vesnice → autorita u menší skupiny osob, může být vesnice, i klan, nebo více menších sídelních jednotek, dědičnost pozice náčelníka spočívá v tom, že uchazeči smí být vybíráni pouze z určitého okruhu rodin nebo rodů, náčelník má při ceremoních výsadní práva a povinnosti, určité rituály mohou být vykonávány pouze náčelníkem
- kmenový náčelník → vede vyšší počet sídelních jednotek, pozice kmenového náčelníka je dědičná a odvozuje se obvykle z jedné náčelnické rodiny nebo rodu, většina společností s institucí kmenového náčelníka je více hierarchizována

Ötzi

- mumie muže objevená v tajícím ledovci v roce 1991, odpovídá období jevišovické kultury
- unikátní stav dochování
- na jeho výzkumu se podílely: archeologie, antropologie, kriminologie, patologie, mikrobiologie, parazitologie, chemie, botanika